

PORUCHY AUTISTICKÉHO SPEKTRA

PORUCHY AUTISTICKÉHO SPEKTRA (PAS)

- **pervazivní vývojové poruchy**
- autismus – z řeckého slova autos (sám)
- projevy jsou velmi různorodé, kvalitativní postižení ve třech oblastech (tzv. triáda příznaků, 70. léta minulého století, Lorna Wingová):
 - **komunikace**
 - **sociální interakce**
 - **představivost-imaginace**
- etiologie:
 - není přesně určena
 - poškození mozku (ve velmi časných stádiích těhotenství) nebo jeho metabolismu
 - často dědičnost
 - spolupůsobení různých vnitřních a vnějších příčin

PROJEVY PAS

- neschopnost navazování kontaktu s druhými lidmi
- netečnost k projevům ostatních lidí
- odmítání spolupráce při výuce
- neschopnost uvědomit si reálné nebezpečí
- odmítání změny v navyklé rutině, úzkost ze změny, obtíže při verbální i nonverbální komunikaci
- odmítání tělesného kontaktu, doteků, mazlení, objímání
- neadekvátní smích nebo záchvaty zuřivosti
- značný tělesný neklid, zvláštní bizarní pohyby
- záliba v neobvyklých předmětech
- záliba v točení se a rytmických pohybech
- vyhýbání se očnímu kontaktu
- neschopnost představivosti a improvizace při hrách
- záliba ve stejnosti a stále se opakujících činnostech
- celková uzavřenost a samotářství

PAS

- **Dětský autismus**
 - narušený vývoj před 3. rokem, charakteristický omezenými, opakujícími se stereotypními způsoby chování, zájmy a aktivitami
 - dítě nesnáší změny
 - mívá specifickou přichylnost k neobvyklým předmětům
 - trvá na vykonávání rituálů nefunkčního charakteru
 - kvalita komunikace je silně narušena, pokud se řeč vyvine-echolálie
 - chybí přátelské emoční reakce, pohledy z očí do očí
 - dítě se bojí neškodných věcí
 - má záchvaty vzteku a agrese
 - samo se zraňuje
 - chybí tvořivost při hře
 - vyskytují se abnormální smyslové reakce, čichové, sluchové, hmatové a chuťové
 - extrémní uzavřenost
 - mentální postižení
- **Atypický autismus**
 - dítě splňuje jen částečně diagnostická kritéria daná pro dětský autismus (autistické rysy)
 - narušený vývoj se stává zřejmý až po dosažení věku tří let
 - nejsou obvykle naplněny základní znaky autistického chování
 - atypičnost vzniká nejčastěji u těžkého a hlubokého mentálního postižení
- **Aspergerův syndrom**
 - porucha charakterizovaná stejným typem příznaků jako autismus, ale liší se tím, že se nevyskytuje celkové opoždění vývoje
 - IQ v normě
 - není opožděný vývoj řeči
 - problémy v oblasti motoriky
 - zejména u chlapců 8:1
 - *nízko funkční a vysoce funkční Aspergerův syndrom* – úroveň adaptability, prognóza vývoje, specifické nadání
- **Dětská dezintegrační porucha**

- Hellerův syndrom, dezintegrativní psychóza, MKN-10 jiná dezintegrační porucha
- do 2 let vývoj v normě ve všech oblastech (u 30 % dětí s autismem vývoj v normě do 15.-24. měsíce)
- nástup poruchy je udáván mezi 2.-10. rokem, nejčastěji mezi 3.-4. rokem
- deteriorace (zhoršení stavu) může být náhlá nebo pozvolná, zhoršení v komunikačních a sociálních dovednostech, chování typické pro autismus, může se poté zlepšit, normy však již nikdy není dosaženo
- **Rettův syndrom**
 - doprovázený těžkým neurologickým postižením, má pervazivní dopad na somatické, motorické, psychické funkce (popis syndromu 1966)
 - objevení genu na raménku chromozomu X, který je odpovědný v 77-80 % případů za vznik Rettova syndromu (1999)
 - diagnostická kritéria:
 - pre a perinatální vývoj v normě, prvních 6 měsíců normální psychomotorický vývoj, normální obvod hlavičky při narození
 - v období 5.-48. měsíce zpomalení růstu hlavy, ztráta naučených volných pohybů ruky, ztráta sociálních dovedností, interakce, obtíže s koordinací pohybů hrudníku a chůze, opožděná vývoje řeči
 - výskyt epilepsie 80 %

VÝCHOVNÉ A VZDĚLÁVACÍ INTERVENCE

- **TEACCH** – vychází ze silných stránek žáka
- **strukturované učení** – strukturovaný prostor, časový plán, instrukce, individualizace přístupu, specifika odměňování
- **VOKS** – výměnný obrázkový komunikační systém
- systém vzdělávání v ČR
- nestátní neziskové organizace – Autistik, NAUTIS

EDUKACE

- předpoklady pro učení (Drápela, 2012):
 - musíme zohlednit osobnost každého žáka (mentální a vývojovou úroveň)
 - adaptace na školní prostředí

- vytvoření pracovních návyků a motivačních stimulů
- systematické dovednosti potřebné pro vzdělávání
- podmínky vzdělávání:
 - speciálně upravené školní prostředí, zamezit rušivé vlivy (samostatná lavice, někdy odděleně od ostatních spolužáků)
 - přísně individuální přístup a přesné strukturování prostoru i času
 - počítač pro ty žáky, kteří preferují komunikaci s počítačem a který se může stát významným prostředkem jejich vzdělávání
 - učitele vzdělané v problematice PAS a práci s žáky s PAS

FILOZOFIE TEACCH MODELU

- individuální přístup
- aktivní generalizace dovedností (prostupnost školního a domácího prostředí)
- úzká spolupráce s rodinou
- inkluze dětí s PAS do společnosti
- přímý vztah mezi ohodnocením a intervencí
- pozitivní přístup i k dětem, aktivní snaha o pedagogickou intervenci – zlepšení chování

INDIVIDUÁLNÍ PŘÍSTUP

- všechny děti s PAS se od sebe nějakým způsobem liší
- zjistit úroveň v jednotlivých vývojových oblastech dítěte
- sestavit individuální výchovně vzdělávací plán
- zvolit vhodný typ systému komunikace
- vytvořit vhodné pracovní místo a strukturovat prostředí

STRUKTURALIZACE

- vnesení pevného řádu, přesné posloupnosti činností a jednoznačného uspořádání prostředí
- rozpracovat úkol/činnost na elementární kroky
- pracovní schéma pomáhá k uvědomění kroků
- využití krabic s vnitřní strukturou
- struktura prostředí pomáhá v prostorové orientaci

STRUKTUROVANÁ VÝUKA

- strukturovaný prostor – kde?
- strukturovaný časový plán – kdy?
- vizualizované strukturované instrukce – jak?
- pravidelnost
- odměna

VIZUALIZACE

- potíže s dekodováním významu verbálních informací
- relativně dobré zpracovávání zrakových podnětů
- myšlení lidí s PAS konkrétní
- potřeba vizuální podpory
- potřeba struktury času
- K čemu slouží vizualizovaný denní program?
 - dává odpověď na otázku „kdy“
 - pomáhá v časové orientaci
 - pomáhá odlišovat jednotlivé aktivity od sebe
 - vede k větší samostatnosti
- plochu úkolu rozdělíme na tři základní části:
 - první část je určena pro všechny odnímatelné dílky úkolu, se kterými bude dítě pracovat
 - v druhé části je vizuální označení nebo předloha toho, co po dítěti chceme
 - třetí část je věnována samotnému vypracování, zde bude dítě umisťovat odnímatelné dílky z první části

PRACOVNÍ A PROCESUÁLNÍ SCHÉMATA

- Drápela, 2012
- **pracovní schémata** – sled po sobě jdoucích činností
 - př. řazení jednotlivých úkolů na levou stranu stolu, v pořadí, v jakém bude žák pracovat

- **procesuální schémata** – vizuálně oddělují konkrétní činnost na dílčí kroky (oblékání)
 - měla by pomoci při vykonávání činnosti
 - neměla by žáka zdržovat a měl by je funkčně využívat

KOMUNIKACE

- cílem komunikace žáků s PAS je funkční komunikace (Štanclová, 2012)
- u žáků s PAS bývá narušena schopnost porozumění a nonverbální komunikace
- mají veliký problém s přenosem zkušeností – proto učíme komunikační dovednosti v kontextu praktických zkušeností
- v komunikaci užíváme strukturované učení – vizualizaci
- vycházíme z dobrého vizuálního vnímání dětí s PAS = viděné je srozumitelnější než slyšené – komunikace s vizuální podporou (KsVP)
- vycházíme z principů AAK – princip VOKSU
- jakmile si žák osvojí novou dovednost při individuálním nácviku, začne ji uplatňovat ve všech prostorách školy a se všemi pedagogy
- mimo AKK – komunikace s vizuální podporou (KsVP) využíváme výukové programy ovládané myší či dotykovou obrazovkou, komunikátory
- komunikace s vizuální podporou je srozumitelná všem žákům s PAS

ČTENÍ U ŽÁKŮ

- **metoda analyticko-syntetická**
- **metoda globální**
- **nácvik čtení s porozuměním**
 - provázeno s konkrétní situací
 - zásady:
 - jednoznačné zadání (např. při třídění)
 - varianty zadání (ne se naučit automaticky, umět reagovat na změny zadání)
 - spektrum předmětů a symbolů (při třídění předmětů vycházíme z několika oblastí – nádobí, oblečení, hračky)
 - generalizace naučeného (př. hrnek – červený, modrý...)

PSANÍ U ŽÁKŮ S PAS

- Drápela, 2012
- nácvičku předchází uvolňovací cviky, rozvoj vizuomotoriky, velké plochy, vodorovné svíslé
- směrovost – zleva-doprava, shora-dolů
- správný úchop
- zásady:
 - vhodné psací náčiní (fixy, trojhránky)
 - jasný začátek a konec (označit)
 - vymezení šipkou směru tahu
 - jednoznačné zadání
 - Posloupnost
 - orientace v řádku, na stránce
 - vědět, co píše (opis-slova + obrázek)
 - respektování vzoru – po zvládnutí, opis písmene na začátku
- **psaní v šablonách** (tvrdá deska proti skluzu, přichycení šablony suchým zipem)
- **psaní ve vymezené dráze** (výrazné barevné označení – tužka, samolepka)
- **psaní v řádku** (od čáry přes vytečkování, spojování bodů, obtahování, tečka na začátku, psaní písmen, psaní slabik, psaní slov)
- **orientace v sešitě** (začátek, konec psaní označit)
- **stíratelné psaní** (zalaminovaná podložka je vložena do složky)
- **psaní na počítači** (nejdříve na klávesnici bez obrazovky, barevné označení klávesnice)

SOCIÁLNÍ KOMPETENCE

- vychází z RVP
- cíl: (dle individuálních možností žáka)
 - uvědomění si své osoby, těla
 - znalost členů rodiny, spolupráce se svými spolužáky, respektování druhých lidí
 - navazování vztahů s vrstevníky
 - dodržování základních společenských norem, základních návyků společenského chování...

- ochrana vlastního zdraví, reakce na krizové situace

NÁCVIK SOCIÁLNÍHO CHOVÁNÍ

- žákům s PAS není vrozeno přirozené vnímání sociálních situací, potřebují jasná pravidla
- chápání různých společenských jevů a zvyků podporujeme strukturalizací a vizualizací
- nácvik provádíme na konkrétních situacích s modelovým chováním s prvky imitace
- příklad: viz pomůcka – pozdravy, emoce (Jirsová, 2012)

LITERATURA

- Adamus, P., Vančová, A., & Löfflerová, M. (2017). *Poruchy autistického spektra v kontextu aktuálních interdisciplinárních poznatků*. Ostrava: Ostravská univerzita.
- Gillberg, C., & Peeters, T. (2008). *Autismus - zdravotní a výchovné aspekty: výchova a vzdělávání dětí s autismem*. Praha: Portál.
- Hrdlička, M., Komárek, V. eds. (2014). *Dětský autismus: přehled současných poznatků*. Praha: Portál.
- Richman, S. (2015). *Výchova dětí s autismem: aplikovaná behaviorální analýza*. Praha: Portál.
- Schopler, E., & Mesibov, G. B. (1997). *Autistické chování*. Praha: Portál.
- Schopler, E., Reichler, R. J., & Lansing, M. (2011). *Strategie a metody výuky dětí s autismem a dalšími vývojovými poruchami: příručka pro učitele i rodiče*. Praha: Portál.
- Šporclová, V. (2018). *Autismus od A do Z*. Praha: Pasparta.
- Thorová, K. (2016). *Poruchy autistického spektra*. Praha: Portál.